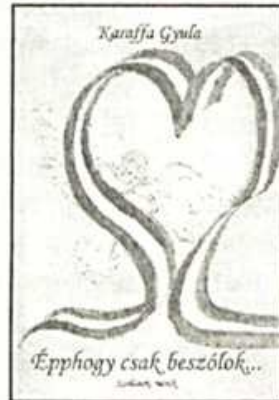

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Ismertetés

Karaffa Gyula: *Épphogy csak beszólok...*

Karaffa Gyula *Épphogy csak beszólok...* című kötetének olvasója 60 szólással, szóláshasonlattal, közmondással, illetve azok eredetével ismerkedhet meg, amelyek magyarázatát sajátos nyelvezetű mesévé, anekdotává komponálja a szerző. Kötetének címét az abban szereplő ige többértelművé teszi. Az 1978-

ban kiadott *Magyar nyelv értelmező szótára* a *beszól* igét még csupán a 'kintről valamely helységben lévőknek mond valamit', illetve a 'bemegy valakihez és magával hívja' értelemben tünteti fel. Ha a szlengszókinceset vagy a diáknyelvi szavakat egybegyűjtő szótárainkat ütjük fel, rábukkanhatunk a *beszól* ige újabb, a 'mérgeben odavet valamit' jelentésre. Ilyen értelemben egyfajta *beszólás* is ez a kötet a fiatalabb nemzedéknek, hiszen a mintegy tanító célzattal írt anekdoták szerzője nyelvünk egyszerűsödése, szegényedése, színtelenedése ellen is „tüntet” munkájával. A címet értelmezve azonban minden bizonnyal a *szól* utótag, a *szólás*, a *mondás*, a *beszéd* a hangsúlyos a szerző számára.

Karaffa Gyula *O. Nagy Gábornak* a szólások jelentését magyarázó gyűjteményére alapozza meséi történetét, mégis egyedi, ízes nyelven megfogalmazott írói teljesítményt dicsérhetünk nemrég bemutatott munkájában.

Az író célja alapvetően a szórakoztatás, egyfajta példamutatás a fiatalabbaknak, a szólások újrafelfedez(tet)ése, a ma már kiveszőben lévő, egykori örömteli anekdotázás újraélesztése. Maga a szerző fogalmazza meg a kötet előszavában, hogy a nyelvjárást szabadon kezelve a közös magyar kincs, közös

gyökerünk, múltunk megmutatása itt a cél. Karaffa Gyula a gazdag kifejezőkincsre épülő, színes magyar beszéd zászlóvivője kíván lenni. Nyelvünk szegényedése ellen harcolva, a nyelvünkben rejlő erővel, színnel, képi-séggel vérteti fel XXI. századi meséit.

Ebben a vállalkozásban egyaránt benne van az előre- és a hátratekintés. Az értékeket a múltból meríti azzal a szándékkal, hogy a jelen és a jövő nemzedék számára újfajta nyelvi utat mutasson; a múlt gazdag kincseiből táplálkozva a XXI. századi ember számára örökíti meg – Krúdy Gyula szavaival – a „rég Magyarországot” tipikus alakjait, a nép gondolkodásmódját, a tájnyelv színes gazdagságát. Bár szándékoltnan archaikus ízűek a történetek, s bár meséinek nyelvi megformáltsága a múltat idézi, mégis érezzük, hogy az anekdotákat a XX–XXI. században élő ember meséli. Erre utalnak azok a történetek is, amelyek részben vagy egészében

idézük korunkat vagy a közeli múltat. Az írói munka mégsem anakronisztikus. A könyv hátsó borítóján olvasható mese története és szókinccse nem az archaikus népmese példája, szemben a sok-sok könyvbéli történettel, hanem inkább a városi dialektológia lenyomata. Csakúgy, mint az egyik történetben előkerülő *helikopterpropeller*, az *ányócas ótómobil* vagy a *konyakmeggyes szaloncukor*; vagy a *panelerdőben játszódó, Ha az irigy szomorú...* kezdetű szólás kialakulásának történetét elbeszélő mese (49. p.), amelyben az *ötöslottóról*, a *millijomusról* és korunk jellemző betegségéről, a *depresszióról* olvashatunk.

A kötet egyébként is gazdag humorban, amely a sajátos mondatszövevényben, az alakok megformálásában, a történetmesélésben egyaránt megmutatkozik. Meghökentető, jó írói fényjelző hasonlatai színesítik a történeteket, pl. a jól ismert szóláshasonlat sajátos formája: „szegény vót..., akár a mezei egér vallásos városi rokona” (31. p.). Egykor a falvakban, a meleg kemence mellett, a fonókban, kukoricahántás közben anekdotáztak így a természettel még együtt élő emberek. Ennek öröme mutatkozik meg Karaffa Gyula történetmondásában. Az alábbi időmeghatározás is jól beleillik az ízes mesemondás kereteibe: „No, ha jól emlékszem régen, vagy az elmúlt héten, élt egyszer egy szegény ember...” (21. p.). Az önirónia is jelen van a kötetben, az író kiszól a történetből: most már elege lett ebből a sok hasonlatból, folytatja az elkezdett történetet.

Meséinek helyszíne sokszor pontosan behatárolt földrajzi táj, település az ország több területéről, néha azonban a helynevek utalnak az író szándékára, ti. hogy a közös magyar múltat szeretné megidézni történeteivel, amelyekben nem fontos a helyszín. Ezért olvasha-

tunk anekdotát a „szélesnagy Magyarország”-ról, „Nekeresd”-ről és „Nemtudomfalvára”-ról. Az író a lokálpatriotizmusnak is hangot ad egyik meséjében, amelyben tájékoztatja az olvasót, hogy egy bizonyos történet „egészen idáig, Nógrád megyéig, abban es ... Nagyorosziig elhallatszott”. Történeteinek szereplői a tipikus falusi, ritkán városi emberek; jól jellemzett figurái megörökítik a borissza, az özvegyasszony, a pap, a deák, a bíró alakját; a népmesékhez hasonlóan megelevenednek az emberi gyarlóság történetei a kapzsi, az irigyről, a lustáról szóló mesékben.

Sajátos nyelvezete teszi igazán egyedi a kötetet. Több magyar dialektus összegyűjtéséből alakította ki azt az egyéni hangot, nyelvet, amely a mesét jellemzi. A történetek mondatfűzése, szóhasználata tükrözi a magyar vidék színes nyelvi képét, ezzel együtt a nép sajátos gondolkodásmódját. A szövegnek helyenként kiejtés szerinti, a helyesíráshoz szándékosan nem igazodó írásmódja olykor követi a nyelvjáráskutatók gyakorlatát. A fonetikus írásmódot persze nem alkalmazza olyan következetesen, mint ahogy a nyelvtudomány művelői teszik azt. De hiszen írói teljesítmény ez, nem tudományos céllal írt munka, így a nyelvész aligha kifogásolhatja az író – több terület nyelvjárását is ötvöző – nyelvezetét. Karaffa Gyula magyar népi kincsünknek, ízes, szép magyar beszédünknek és a nép furfangos gondolkodásmódjának kíván teret adni, függetlenül nyelvjárás régiótól, nyelvjárás csoporttól. Így el sem dönthető – mivel a szerzőnek nem is szándéka –, hogy egy-egy történet melyik néprajzi területen élő mesemondó ajkán hangozhatna vagy hangozhatott volna, legfeljebb a helyszín utalhat rá. A mesék nyelvezetének

ihletői az egész magyar nyelvterület jellegzetes nyelvi jegyei, nyelvjárási vonásai dialektális elkülönülés nélkül. Legtöbbet talán Erdély nyelvjárásaiból őriznek az anekdoták. A gyakran előforduló *es*, az *'is'* kötőszó nyíltabb hangalakú változata a székely és a mezőségi nyelvjárás sajátja, a „nem vót űket mivel etesse”-típusú fordulat szintén ennek a vidéknek a mondatfűzésére jellemző. Sok nyelvjárási vonást vonultat föl a szerző a Dunántúl dialektusai- ból, úm. az affrikálódás jelenségét a *kalaptya* szóalakban, a zártabb ejtést az *imáccságoknok* szóban vagy a palatalizált és rövidült hangokkal ejtett *bornyu* lexémát. Tipikusan palóc nyelvjárási vonás a Nagyorosziból származó író meséiben a *-val*, *-vel* rag hasonulatlan- sága, amely megjelenik a *szekérvel*, *szemesvel*, *embervel* szóalakokban. Palóc jellegzetesség az *oszt* kötőszó használata; bizonyos palatalizált alakok megjelenése: *rokonyok*, *hagyított*; a *-t* tárgyrag előtti zártabbá válás az *aranyakot* szó- ban; vagy az *ótó* 'autó' monoftongizált változatának lejegyzése. Találunk a mesékben az északkeleti magyar nyelv- területre jellemző nyelvi jegyeket is: a *tanál* és a *mán* szavak jelzik ezt. A me- sék általános nyelvi képére az ún. zár- tabb hangokat ejtő nyelvjárások jelen- ségeinek preferálása, a határozóragok- ban (*-bul*, *-büil*), a névmásokban, határo- zószavakban vagy egyéb szóalakokban is megjelennek (pl. *ii* 'ő', *üket* 'öket', *lütt* 'lött', *belülle* 'belöle'). Az *l* kiesése és nyújtó hatása a legtöbb magyar nyelvjá- rási beszélőt jellemzi, ezek mint nyelv- járáshoz nem köthető, általános magyar nyelvjárási vonásként jellemzik a mesé- ket (pl. *föd*, *vót*, *vóna*, *ötözködni*, *kötözni*). Az *öszve*- igekötő régi magyar nyelvi alakváltozata többször megjelenik a mesékben. Karaffa Gyula történeteit tájszavak is színesítik, ezek többsége

vagy tájegységhez nem köthető, vagy több magyar nyelvjárássterületen hasz- nált lexéma, pl. *törökbúza* 'kukorica', *megéhiült* 'éhes lett', *hiu* 'padlás', *gazdul* 'meggazdagszik', *csürdöngölő* 'tánc', *lajbi* 'mellény a palócoknál', *mellyes* 'mellény', *viriznyék* 'vékony', *pampog* 'nyammog, eszeget', *zsizsikés* 'férges'.

A nyelvjárási jelenségek alkalmazá- sában egyetlen pontosítás engedtessek meg a nyelvésznek. A múltidő-kifejezés igen gazdag tárháza jellemezte a régi magyar nyelvet és a nyelvjárásokat. Létezett az *-a*, *-e*, *-á*, *-é* jeles elbeszélő múlt (pl. *látá*, *monda*), amelyet mesélés- kor, történetmondáskor használtak. A mai magyar nyelv paradigmájában egyedülként meglévő *-t*, *-tt* jeles múlt idő mellett léteztek az összetett múlt kifejezési formái, amelyek gyakran előkerülnek Karaffa Gyula meséiben: a jelen idejű igealak + *vala* (pl. *megvetik* *vala*), a *-t* jeles igealak + *vala* (*megvetették* *vala*), illetve a *-t* jeles igealak + *volt* (pl. *lakott vót*) alakváltozatok. Ez utóbbiakat használja leggyakrabban a szerző, pe- dig ezek inkább az előidejűséget voltak hivatottak kifejezni, kevésbé szolgáltak az elbeszélésekben előforduló múlt idő kifejezésére.

A kötet illusztrátora a szerző felesé- ge, Krasznainé Konczili Éva. Sajátos látásmódot tükröznek ezek a képek, önálló műalkotások, amelyek külön életre kelnek a kötet lapjain.

A szerző nemcsak olvasásra, hanem előadásra: fesztiválokra, prózamondó versenyekre, előadóestekre is szánja meséit. Ezért ajánlom a meséket pró- zamondó versenyre készülő diákok- nak, pedagógusoknak a tanórákra, felkészítő tanároknak versenyszöveg gyanánt, azoknak a fiataloknak, akik szüleik, nagyszüleik életéből szeretné- nek mozaikképeket látni, idősebbek- nek, akik nosztalgiázni szeretnének, és

mindenkinek, aki ízes szövegű, humoros anekdoták, történetek olvasásával szeretné idejét tölteni. Ha ezek után az olvasó a kötettel kapcsolatos gondolatait kívánja megosztani a szerzővel, meg-

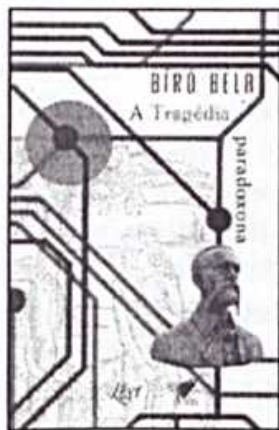
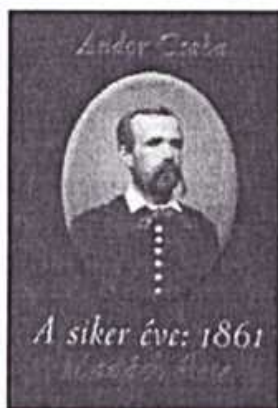
teheti a kötetben található elérhetőségeken, a szerző szívesen várja olvasóinak véleményét.

(Magánkiadás, Rétság, 2007)

MÁTÉ ZSUZSANNA

Andor Csaba és Bíró Béla Madách-könyvéről

Mondhatunk-e még újat Madách életéről és *Az ember tragédiájáról*? Az igent hangsúlyozva az elmúlt két évben három Madáchcsal foglalkozó könyv is megjelent, Kerényi Ferenc *Madách Imre* (Kalligram, Pozsony, 2006) című monográfiája és Andor Csaba *A siker éve: 1861. Madách élete* (Madách Irodalmi Társaság, Budapest, 2007. Második, javított kiadás) című életrajzi könyve, valamint Bíró Béla *A Tragédia paradoxona* (Liget Könyvek, Budapest–Kolozsvár, 2006.) című tanulmánykötete. Mindhárom könyv azzal a nem titkolt szándékkal íródott, hogy akár a szintézisteremtés oldaláról, akár a részletproblémákba elmerülve, az új szempontok felvetésével is meglepje olvasóját. Az újdonság mértékét tekintve Andor Csaba és Bíró Béla könyve emelkedik ki, az előbbi az életrajz dokumentumainak új megvilágításával és eddig ismeretlen adatok 'felfedezésével', így némiképp egy

másfajta életút taglalásával, az utóbbi, Bíró Béla könyve a *Tragédia* keletkezésének eszméletörténeti hátterére vonatkozóan vet fel eddig nem tárgyalt párhuzamokat és lehetséges hatásokat. Paradox módon mindkét könyv újdonsága a több mint másfél évszázados pozitívista és filológiai hagyomány szemléletében áll.

Andor Csaba könyvében Madách életének minden eseménye – többször a fennmaradt és napjainkig a perifériára szorult dokumentumok újrendezésének és az új adatok összefüggésének eredményeként – az empirikus megfigyelés körébe kerül, valamint az egyes élethelyzeteket afelől is vizsgálja a szerző, hogy azok milyen folyamatba illeszthetőek vagy milyenből születtek meg, illetve miképpen alakultak át. Ahogy a pozitívista szemlélet alapkérdése a megismerés, a percepció problémaköre, ebben a könyvben is az újdonság forrása Madách

életrajzi eseményeinek újbóli megismerése és megismertetése: az eddig is ismert, valamint a háttérben meghúzódó, eddig kellő figyelmet nem kapott tények, valamint a napjainkig ismeretlenül maradt további adatok, tények és összefüggések újrendezése. A történeti kontextust ugyan néhol háttérbe szorítja Madách Imre mindennapi életeseeményeinek a taglalása, de ez nem baj, hiszen éppen ezáltal kerülhet közelebb – a laikus olvasóhoz is – Madách Imre úgy, mint a mindennapi életét élő természetes ember. Tovább növeli az újdonságértékét e kötetnek az is, hogy a szerző Madách szűkebb és tágabb barátai, társasági és ismeretségi körének – eddig figyelembe nem vett, illetve fel sem ‘fedezett’ – rendkívül szerteágazó levelezését, memoár-irodalmát is felhasználja a legkülönbözőbb életösszefüggések feltárásában, sőt emellett Madách verseit is, melyeket szinte naplóként használ a szerző. Andor Csaba életrajzában az egész madáchi irodalmi életmű mintegy a jelévé, a hordozójává válik egy kissé másképpen megismerhető madáchi életformának, életérzésnek és értékrendnek, így a madáchi művek arra (is) szolgálnak e könyvben, hogy belőlük rekonstruálható legyen a hajdani érző, cselekvő és gondolkodó ember, valamint annak környezete, barátai és ismerősei is. A pozitívista felfogásban egy személy legmegfelelőbbben a kronologikus esemény- és hatássorból felépülő életrajz formájában rekonstruálható. Ezt a szerkezeti felépítést követi Andor Csaba könyve is, így Madách életének valamennyi mozzanatát számba veszi: az ősök és az alsósztrégovai környezet bemutatásától és a születési időpont pontosításától kezdve; a tanulóévekkel, a pályakezdéssel, a házasság történetével, a szabadságharc alatti és utáni tragikus ese-

ményekkel, Madách letartóztatásával és a börtönévvvel, majd válásával, a *Tragédia* megszületésével folytatva, kiemelve a siker évét, 1861-et, majd a kései szerelmek történetével és az utolsó hónapok részletezésével zárja. Olyan ez a könyv, mintha Andor Csaba egy párbeszédet folytatna az olvasóval, bevonva őt egy életút-nyomozásba, tiszteletben tartva a ‘valójában hogyan történt? – nem tudjuk’ válaszát, ugyanakkor mégis bemutatja a lehetséges történésvariációkat, illetve kiemeli az általa legvalószínűbbnek tartottat. Számtalan újdonságot ismertethetnék Andor Csaba könyvéből (így például az elvált Madách Imre szerelmi életének eddig ‘elhallgatott’, illetve ismeretlenül maradt gazdag eseményeit, vagy a *Tragédia* lehetséges előzményeit), valamint számos életrajzi adat és körülmény meggyőző pontosítását is, melyek bizonyítása során a szerző igen szenvedélyes diszkussziót folytat a Madách-szakirodalom jó néhány megállapításával. Az irodalmárokon több esetben olyan ismeretanyagot és kutatási irányt kér számon a szerző, amelynek birtoklása inkább egy szűkebb kör tagjainak, az életrajzíróknak, illetve a filológusoknak lett volna/lenne a feladata. Munkájának forrásanyagát könyve végén összegzi, így magában az életrajzi szövegben nem történik meg a ‘jegyzetelés’. Andor Csaba, mint életrajzíró, (nagyon helyesen) nem tartja feladatának a műelemzést, azonban úgy véli, hogy a *Tragédia* értelmezésének kulcsa valamely külső, életrajzi vonatkozású (hatás)tényező. „A *Tragédiában* a szerző nemcsak a szerelmeit örököltette meg; családi emlékmű ez, amelynek elejére akár oda is írhatta volna: „in memoriam Alexander Madách”. Az biztos, hogy sokkal érthetőbb, világosabb elemzések születtek volna a műről, ha ezt a

könnyítést megadja az utókornak a szerző; a névmágia azonban itt is kísért: nem tehetett, nem is lett volna méltó eljárás ahhoz a szabadkőműves hagyományhoz, amely a *Tragédia* gerincét alkotja.” A továbbiakban Gibbon és Humboldt főművének, mint Madách olvasmányélményének, rendkívül nagy hatását hangsúlyozza a szerző. Andor Csaba szemlélete azé a pozitivisták kutatóé, aki a mű jelentését, értelmezését ahhoz a kontextushoz köti, amelyben a mű létrejött, tehát az alkotó–mű relációhoz. Így a *Tragédia* nem annak immanens szövegéből és a befogadó közötti relációban értelmezhető (ahogy napjaink irodalomelméleti diskurzusában), hanem jelentésének, értelmezésének kulcsa valamely olyan külső tényező(k), amely a műalkotás genezisében, származásában rejtőzik.

Hasonló az irodalomelméleti szemlélete Bíró Bélának is. Könyve, *A Tragédia paradoxona* című tanulmánykötete azoknak a *Tragédia*-értelmezéseknek a sorába tartozik, amelyek a *Tragédia* 'jobbán értését' az eszmetörténeti és a filozófiai hatások felderítésével véli elérhetőnek, így a szabadkőműves hagyomány, a gnosztikus analógiák, és az „egyezményes filozófia” feltételezett hatása felől. Mindhárom felvetés új az eddigi hatáselemzésekben. Az utóbbi két hatás hipotetikus megfogalmazása lebegtetve hagyja azt a dilemmát, hogy itt a tényleges eredetről, vagy – egy a korba beágyazódott – különböző áttételeken érvényesülő eszmei eredetről van szó, vagy csak véletlen analógiák meglátásáról. Míg ezzel szemben a szabadkőműves hagyomány hatását egyértelműnek tartja Bíró Béla, és könyvében kísérletet tesz ennek bizonyítására. „Madách nagyapja, Madách Sándor a magyar szabadkőművesség egyik jelentős alakja volt. Az ő hányatott élete,

erkölcsi pályája és titokzatos szabadkőműves múltja (...) és nem utolsósorban gazdag szabadkőműves könyvtári hagyatéka, mely egész élete során Madách rendelkezésére állt, a költő szellemi fejlődését alapvetően meghatározta. (Ez a tény a *Tragédia* motívumainak elemzésével minden kétséget kizáróan bizonyítható).” A három hatást egy fogalomkörhöz köti a szerző, mégpedig a dualizmushoz, és e fogalomkör köti össze a bizonyított, valamint a feltételezett hatásforrásokat és a *Tragédiát*: „Mivel a szabadkőművességet a gnosztikus dualizmus (a mai ezoterikus tanok egyik őse) is befolyásolta, feltételezhető, hogy Madách e dualizmussal is kapcsolatba került. De a dualizmus a kortárs magyar filozófiának is uralkodó irányzata. Madách eszmeiségének alakulásába Hetényi János és Szontágh Gusztáv „egyezményes” filozófiája is bizonyosan belejátszott.” Majd e dualista elveket a dráma „konfliktusának, tétjének, tragikusságának, végkifejletének” az elemzésével támasztja alá.

A *Tragédia*, mint dualista elvek rendszere, azonban nem új a Madách-irodalomban. Korábban kétszer is megjelent könyvben (Máté Zsuzsanna: *Madách Imre, a poeta philosophus. (Tanulmányok Az ember tragédiája esztétikumáról)* Magyar Filozófiatörténeti Könyvtár VI., Miskolc, 2002., Második kiadás: 2004. Miskolc, Bíbor Kiadó, <http://mek.oszk.hu/04800/04875/index.phtml>) a 'bipoláris együttlevőség', az 'ellentétes együttlevőségek', illetve a 'kettő az egyben' terminusaim és értelmezéseim éppen ezt a gondolati és poétikai dualizmust mutatták be a *Tragédia* szövegének immanens és esztétikai megközelítésében.

Bíró Béla könyve inkább illusztrálja a szerző gondolatköreinek széles spektrumát és az azokon belüli tájékozottságát,

mint Madách Imre gondolkodói nagyságát vagy a *Tragédia* esztétikai értékességét.

(Andor Csaba: *A siker éve: 1861. Madách élete. Madách Irodalmi Társaság, Budapest, 2007.*)

(Bíró Béla: *A Tragédia paradoxona. Liget Könyvek, Budapest–Kolozsvár, 2006.*)

BAKONYI ISTVÁN

Serfőző Simon: Varjúleves

Ez a novelláskötet kétszerezsen is jubileumi: a szerzőnek ez a huszadik kötete, és éppen negyven esztendővel előtte jelent meg az első. Hozzátehetjük újfent, hogy ugyanakkor lenyűgöző Serfőző Simon életművének műfaji gazdagsága is, hiszen például az alapvetően mégiscsak költő nemrégén éppen drámakötetével tűnt föl. A Felső-Magyarország Könyvkiadó vezetéséről most ne is szóljunk, s az is eszünkbe juthat vele kapcsolatban, hogy fájdalmasan összeszűkülte a Hetek mezőnye. Bella István 2006-os halála után már csak hárman maradtak a költői csoportból: Serfőzőn kívül még Ágh István és Buda Ferenc.

Ennyi „nekifutás” után akkor nézzük a *Varjúleves*! Ez a kötet kétségkívül számos szállal kapcsolódik a korábbi regényhez, a *Gyerekidő*hez. A személyes sors elemei, a múlt, a gyerekkor példaértékű feldolgozása bizonyítják mindent. Hasonlóképpen a puritán, a nemesen egyszerű prózanyelv. A dokumentatív novellisztika, s az ember azt hiszi,

hogy fikcióról itt szó sem lehet. Ezt persze a gyanútlan olvasó nem tudhatja, hiszen elképzelhető, hogy nem minden úgy történt a valóságban, ahogy szerzőnk megírta, ám elhitei velünk, hogy minden valóságos. Persze igaz is, nemcsak valódi... S mint tudjuk a költő sosem lódt! De mindegy is, hiszen csak a produktum számít. Az pedig most is figyelemre méltó.

Az egyes szám első személyben elbeszélte történetek egyfajta novella-füzérré állnak össze, s ez a tény is a regényhez közelítő jelleget erősíti. Mindenütt a mikrokörnyezet, a családi milió áll a középpontban, a történelmi-társadalmi valóság nem primer élmény ezekben az írásokban. (Más kérdés, hogy később, a drámák és a versek világában aztán ugyancsak az lesz!) Itt-ott persze megjelenik a Serfőző Simon gyermek- és kamaszkorában meghatározó külső elemek egyike-másika: A *bajuszos emberben* például szó esik a békekölcsönről, vagy a *Hadnagyokból főhadnagyok* c. írásban jönnek az összeírók, hogy megszámlolják az

állatokat, s ezzel máris a beszolgáltatások emlékei tolnak föl az idősebb olvasóban. Ám nem ezek a legmeghatározóbb elemek, ugyanakkor persze sejtetik, hogy mi árnyalja igazán azt az időszakot.

„...a könyv „mesebeli” gondolatvilága örök. Mindnyájan ráérezhetünk, mennyire teljes volt a gyönyörű szegénység nem is olyan régen, egy eltűnt világban, a szeretet gazdagságában.” – olvassuk a fülszövegben a találó mondatokat. Bizony, nagyon találó beszélni a „gyönyörű szegénységről”, ami akár Móricz Zsigmond *Hét krajcár*áig vezethet vissza bennünket, miként a „szerelem gazdagsága” is. Látszólag paradoxonok ezek, ám a mélyben nagyon is egyértelműek és igazak. Különösen kiemelendő itt a „gyönyörű szegénység” és a „szerelem gazdagsága”. Mindamelllett az is igaz, hogy ebben a helyzetben nem csupa öröm az élet a fiatal fiú számára sem, és nem véletlen, hogy például a kötet címét is adó novellában egyfajta világgá menő szándék vezérli. Közben tűnődik a jövőről, arról, hogy miképpen lehetne élni a természetben erdei vadak, madarak vagy nyulak között. Persze fontosak a jelen „varjúra leső” pillanatai is, valamint a csőd: bizony a varjúhús senkinek sem kell, még a kutyának sem. Egy álom tűnik így el a fiú életéből.

Természetesen vannak ebben a kötetben gyermekcsínyről szóló történetek is. A magyar csapatban például a gombfocicsapathoz az anya kosztümjéről kerülnek le a gombok... Ebben az írásban érdekes a cselekmény rajza, aztán kissé lezáratlan a befejezés. Itt is, másutt is fölfedezhetjük Serfőző Simon elbeszéléseinek azt a vonását, amely a huszadik század klasszikus novellisztikáját idézi. Csak egy bizonyíték: az előbeszéd érzékletes visszaadása, a

dialógusok természetessége. S ha már Móricz Zsigmond neve előkerült, akkor erősítsük meg, hogy az ő írásművészete hatott talán a leginkább a Serfőző-prózára. Igaz, nem éppen követi mindig a Hét krajcár szellemiségét, hiszen például egy másik gyerekcsíny a dohányzással és a pénzlopással kapcsolatos. A tízforintosban ugyanakkor nem csak erről van szó, hanem az oroszok háború végi ténykedéséről is.

Egy eltűnt világról, a tanyák életéről tudósítanak a *Varjúleves* novellái. Olyan világ ez, amely a szegénységgel együtt magán viseli az idill elemeit is. S ezt nem a megszépítő messzeség hozza napvilágra, hanem sokkal inkább az írónk életében alapértéket jelentő hűség. Tőle tudom szülőföldjének, Zagyvarékasnak a máig meghatározó szerepét, a nemrégiben, idős korban elhunyt apához fűződő szép viszonyt. S a fiú ezután is hazajár, megtartja az ősi fészket. A családi viszonyok természetesen megjelennek az írásokban is, hiszen a gyerek élete szükségszerűen zajlik a családban, az anya és az apa miliójében. A szülő-gyerek viszony bemutatása egyébként meglehetősen puritán eszközökkel történik meg, a viszonyok szemérmesek. Életük tele van a megélhetésért vívott küzdelemmel, gyermeki csínyekkel, a rátermettség bizonyítékával. A szeretet főleg tettekben nyilvánul meg. Az árulkodó tényérből néhány sor ennek igazolására: „Persze csak látni lehetett azt, hogy mennyire jól érzem magam a bőrömben, nem lehetett letagadni. Annál csak anyám érezhette magát jobban. Hiszen ha nem is éheztem már egész délelőtt, annál is tovább, észrevette, a levest továbbra is jó étvággal kanalazom a számba.” (Csak egy apróság: ahogy kinyitom a könyvet, hogy idézzem belőle ezeket a sorokat, azonnal darabjaira hullanak

szét a lapok. Ennyit mai nyomdai viszonyainkról, az igényesség hiányáról...)

Mostanában sok szó esik arról, hogy az iskolában mit olvassanak a gyerekek, ha olvasnak egyáltalán. Nos, Serfőző Simon szépprózája minden bizonnyal iskolásoknak (is) való. Jól illeszthető olyan fejezetekben, amelyekben a már idézett huszadik századi hagyomány a tananyag. A kötetből még mindenképpen ilyen, alkalmas elbeszélésnek számít az *Angyalhaj*, *A telefon*, *A két seprűnyél*, *A szökevény*. Ez utóbbi különösen

magkapóan szép történet az elkóborolt tehénről, aki (ami) majd visszatér, és feledteti a bűt és a mérget. Jelképes üzenet ez, a négy lábú jószág tetszés szerint behelyettesíthető.

S végül arról, hogy Serfőző Simon műveinek jellegzetes évszaka az ősz, a nyirkos, hűvös és szürke évszak. Nem véletlenül. Ám ezt a világot puritán és nemes egyszerűséggel, magas esztétikai színvonalon tárja elénk.

(*Orpheusz-Szépírás*, 2006.)

HANDÓ PÉTER

A nyelvsziget faggatása

Gréczi-Zsoldos Enikő: Nógrád vármegye nyelve a XVII. században

A nyelv az a sziget, ahol a világ jelentéssel ruházódik fel, azaz az értelem által realizálódik. Ami nem talál kifejezésre, az nem tudatosul, a tudat számára nem létezik. A kereszténység alapjait jelentő ősi teremtésmítoszban sem azt írják: ízlelé az Úr, s lön; vagy tapintá..., látá... stb., hanem mondá. Mondá! Vagyis a világ teremtésének legfontosabb aktuusa a kimondás általi nevesítés. A dolgok, a lények, ezek kölcsönhatásai a Teremtő megszólítása révén lesznek, hívódnak létre. A nyelv funkcionálása megelőzi a létezését, használója épülő világról beszél.

Gréczi-Zsoldos Enikő amikor a XVII. századi Nógrád nyelvének vizsgálatába fog, a palóc nyelvsziget faggatja a XX. században jelentkező nyelvészeti, interdiszciplináris módszerek (történeti szociolingvisztika) segítségével. Doktori értekezésében 42 település 102 levéltári forrása alapján következtet a három évszázaddal ezelőtt beszélt dialektusra. Mivel az általa vizsgált korszak az írott nyelv egységesítésének kezdetére tehető, a regionális nyelvhasználat még nem szorult ki a tollforgatók írásgyakorlatából. Egy-egy szó mennyiségi megjelenéséből, területi

előfordulásából, a lejegyző személy megállapítható vagy feltételezhető irodalmi „jártasságából” következtetni lehet a beszélt nyelv jelenségeire. A források hangtani elemzése alapján napjaink palóc köznyelvéhez hasonló zárt/nyílt, palatális/depalatális hangviszonyt feltételez. Ugyanakkor a nyelv „színtelenedésére” is felhívja a figyelmet, amikor az egykor használt három múltidő eltűnése előtti nyelvállapotra világít.

Az értekezés első részében az alkalmazott módszer elméleti megalapozását végzi el Gréczi-Zsoldos Enikő. A nyelv és az azt használó társadalom összefüggéseit veszi számba. Olyan XX. században felismert tényekre alapoz, mint „a nyelv egy szociális kontextus által meghatározott szociális produktum...”, vagy „kommunikációs szükség alakítja ki a funkcionális nyelvi rendszert...” Hangsúlyozza a szociális tér és körülmény jelentőségét, az élethelyzet és -közösség szerepét, a fellelhető anyagban megmutatkozó egyéni jellemvonásokat. Nyelv-rekonstrukciója során számol az adatok lokalitásával és keverékjellegével, kulturális-társadalmi miliójével, amelyben a nyelv, mint determináló tényező funkcionál. Vázolja a történelem jelentősebb helyi eseményeit: törökfűggséget, hadi mozgások következményeit, lakosságfogyást és újratelepülést. Tudományos alapossággal vizsgálja az írott nyelv normái rögzülésének pillanatnyi állapotát és változását a XVII. század során, s ezek táji köznyelvkutatásra kifejtett torzító hatását. Majd a források bibliográfikus felsorolását, komplex elméleti előkészítést követően áttér a palóc nyelv hangtani képe, írásmódja térképének megrajzolására. Sorra veszi az egyes magánhangzók kiejtésbeli palóc specifikumát, ezek előfordulásait a vizsgált 102 levéltári

dokumentumban. Ahol szükséges a történelmi Nógrád megyén belüli hangtani változatok különbségének, területi szóródásának hangsúlyozása, ott az elemző számbavételhez térkép társul. Munkája ezen részében elsősorban a rendelkezésére álló adatok kvantitatív jellegére épít, másodsorban a nyelvfejlődés jelenlegi állapotában megfigyelhető sajátosságokra, s a múltbéli beszéddel feltételezhető párhuzamokra. Teszi ezt mindannak tudatában, hogy a felhasznált nyelvemlék „mégsem tekinthető egyszerűen nyelvjárási jelenségnek. Ugyan az aszcendens módszer eredményeként megállapíthatjuk, hogy a XVII. századi palóc nyelvjárás beszélt nyelvi jelensége, ám a vizsgálat azt is bizonyította, hogy része a deáki nyelvhasználatnak, jellemzője a keleti-északkeleti normát tükröző hivatalos (jogi, nemesi, közgyűlési) iratoknak. [...] a XVII. században még viaskodnak egymással a különböző nyelvi formák, még elmosódottak a regionalitás és a normativitás határai”, így a „forrásnál” négy jelenség is érvényesül: „a keleti-északkeleti deáki szociolektus”, „a nyelvi egységre törekvő korabeli grammatikák hatása”, „a palóc terület nyelvjárásai sajátossága”, „a későbbi norma ún. magyaros szerkezetei”.

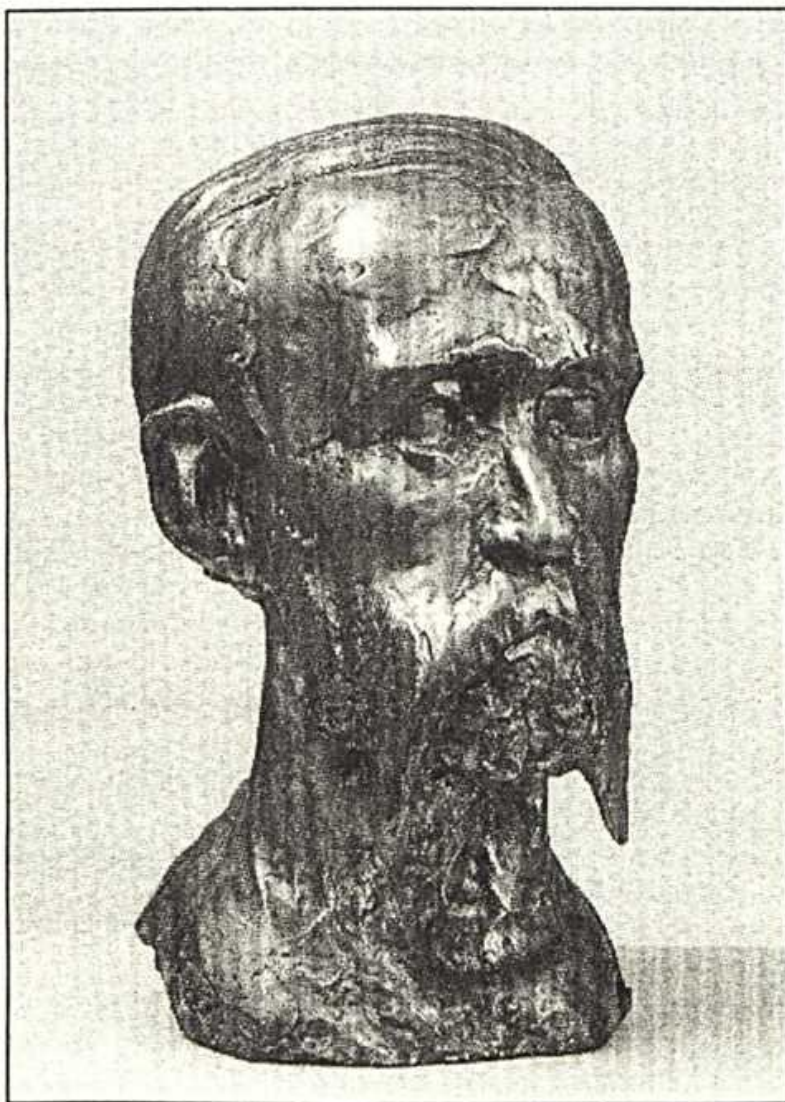
A történelmi szociolingvisztika módszereinek teljes körű palóc nyelvre alkalmazása mellett egy korabeli szótárral is megajándékoz bennünket, olvasókat Gréczi-Zsoldos Enikő. Akad köztük újdonság erejével ható, s ma is használt. A legízesebb nyelvi csemegét azonban az a hét szólás jelenti, amely akár frazeológiai zárszó is lehetne e Nógrád megye vonatkozásában egyedülálló tudományos teljesítmény után. De a szakma és az iránta tanúsított elhivatottság megköveteli az összefoglalást, amelynek egyik átvett, ám számomra igen

fontos gondolata: „minden nyelv és nyelvváltozat heterogén rendszer”.

Gréczi-Zsoldos Enikő *Nógrád vármegye nyelve a XVII. században* című tanulmányában megvalósított vállalkozása nagyszabású és figyelmet érdemlő, még akkor is, ha tudjuk, látását, forrásértelmezését korunk tudományok között kibontakozó diskurzusa alapvetően meghatározza, s talán többet árul el arról az összetett, árnyalt, kiművelt gondolkodásról, amellyel értelmez, felelevenít, újra teremt egy nyelvi világot, mint arról a beszédmódról, amit

eleink használtak kommunikációjuk során. Ettől eltekintve doktori értekezése több mint egy történeti szociolingvisztikai módszert alkalmazó, alkalmazni tudó mű. A jelen nyelvészeti pozíciójából faggatott palóc nyelvsziget megrajzolása. Gréczi-Zsoldos Enikő térképet ad kezünkbe. Az identitás felfedezésének térképét. Forgassuk nagy szeretettel palóc nyelvi identitásunk megőrzése érdekében!

(*Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján, 2007.*)

Ifj. Szabó István: *Madách Imre*